

Barbara Otwinowska

Sprawozdanie z sesji poetyki historycznej

Biuletyn Polonistyczny 10/29, 41-46

1967

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

czej, o prozie popularnej, literaturze dla dzieci i młodzieży oraz o literaturze regionalnej. W tomie III znajdują swoje miejsce krytycy okresu i dramaturdzy; zamieszczone tam również będą ogólne artykuły o teatrze dwudziestolecia, a także o komedii obyczajowej.

W skład zespołu redakcyjnego serii VI weszli: Stefan Żółkiewski - redaktor naczelny, Jerzy Kądzioła - sekretarz, Jerzy Kwiatkowski - redaktor tomu I, Michał Głowiński - redaktor tomu II, Zbigniew Żabicki - redaktor tomu III.

b/ Prace dotyczące literatury końca XIX i początku XX wieku

W czerwcu br. ukazał się drukiem tom II serii V OLP, "Literatura okresu Młodej Polski", obejmujący materiały związane z teatrem i hasła osobowe poświęcone dramaturgom młodopolskim. Tom I tejże serii, zawierający ogólne hasła rzeczowe oraz sylwetki poetów okresu, znajduje się w produkcji /po korektach/ i ukaże się drukiem - według zapowiedzi wydawniczych - z końcem bieżącego roku. Tom III serii V, poświęcony prozaikom, jest w przygotowaniu. Ponadto oddany został do druku tom III serii IV, "Literatura polska w okresie realizmu i naturalizmu", w którym zamieszczone są charakterystyki dramaturgów, komediopisarzy, krytyków i historyków literatury oraz hasła rzeczowe, dotyczące teatru pozytywistycznego. Tom IV i ostatni tej serii, poświęcony naturalistom, jest przygotowywany do druku.

mgr Irena Wyczańska

7. SPRAWOZDANIE Z SESJI POETYKI HISTORYCZNEJ

W dniach 12 i 13 grudnia 1966 r. Dział Poetyki Historycznej Instytutu Badań Literackich PAN zorganizował dwudniową sesję, której przedmiotem były rozprawy zawarte w tomie zbiorowym pt. "Studia z teorii i historii poezji" /w druku/.

Pierwszy dzień obrad otworzył referat dra Michała G ł o w i ń s k i e g o pt. "Wirtualny odbiorca w strukturze utwo-

ru poetyckiego". Główną tezą rozprawy jest konieczność uwzględniania wśród kryteriów analizy strukturalnej utworu poetyckiego również postaci potencjalnego czy /wg terminologii Sartre'a/ wirtualnego odbiorcy dzieła poetyckiego i, szerzej - literackiego. Według M.Głowińskiego, postać "założonego" przez autora adresata tworzonoego dzieła wpływa na jego strukturę, na system zastosowanych konwencji. Autor ukazał, jak nowa sytuacja w teorii literatury i teorii języka, a ponadto w praktyce literackiej, domagającej się coraz bardziej czynnego udziału odbiorcy, wpłynęła na wykrystalizowanie się tego problemu. Postać adresata referent rozpatrzył w dwu znaczeniach: jako poetyckie "ty" czy "wy", tj. jako część "gramatyki" dzieła literackiego - jest to tzw. "odbiorca wpisany" w utwór; i w znaczeniu szerszym, jako odbiorca "założony" przez poetę, czyli ten, który w oparciu o własną kulturę literacką ma dokonać konkretyzacji utworu, tj. odczytać i rozpoznać zawarte w nim sensory i konstrukcje. Referent rozpatrzył postać tak rozumianego wirtualnego odbiorcy na tle historycznie zmiennych konwencji literackich, wymagających od niego czytania "biernego" lub "czynnego", tj. uwzględniających przyzwyczajenia estetyczne czytelnika lub burzących je, jak to czyni na przykład poezja współczesna.

Ożywiona dyskusja potwierdziła w pełni przydatność proponowanej kategorii badawczej, paralelnej wobec kategorii podmiotu literackiego, rozgraniczając trzy zakresy znaczeniowe terminu "odbiorca", tj. dodając do dwu znaczeń wymienionych w referacie trzecie - znaczenie czytelnika rzeczywistego - postaci historycznej i socjologicznej.

Oba referaty popołudniowe pierwszego dnia obrad dotyczyły problematyki staropolskiej. Doc. Janusz P e l c wygłosił odczyt pt. "Fraszka polska XVI wieku terenem kształtowania się liryki nowożytnej", w którym zastanawiał się nad tym, czy wyraz "fraszka" miał już dla Kochanowskiego walor terminu gatunkowego. Autor uznał, że zbiór "Fraszki" Kochanowskiego był pomyślany nie na zasadzie gatunkowej, ale że był to po prostu zbiór "wierszy drobnych, błahych", częściowo nawiązujący do tradycji epigramatycznej, lecz włączający też wiersze o odmiennej, a rozpoznawanej ówczesnie strukturze gatunkowej. Z tej racji "Fraszki" Kochanowskiego stały się dla pokoleń następnych nie tylko

wzorem "fraszki" /pojmowanej już gatunkowo/, ale i źródłem natchnień dla wielu form staropolskiej liryki.

Mgr Barbara O t w i n o w s k a omówiła "poetykę elogiów", popularnego gatunku XVII-wiecznej poezji, głównie neolacińskiej, w oparciu o wydobyte z retoryk i poetyk tego czasu opinie i wskazówki normatywne. Wypowiedzi te są równocześnie wyrazem i proklamacją poetyki manierystycznej, która gatunkiem tym zawładnęła szczególnie wyraziście. Inskrypcyjna lakoniczność, koncept, gra przeciwieństw, konstrukcja niszona utworu i cykliczna grupy utworów - oto główne wyznaczniki tej poezji, która, wykraczając poza tereny epicediów i czystego panegiryzmu, podejmowała również tematy religijne, historyczne i ogólnie refleksyjne. Cechą znamioną tej twórczości jest jej usytuowanie pomiędzy prozą a poezją - termin "elogium" stosował się zarówno do wierszy nieiloczasowych, jak i do utworów pisanych prozą poetycką. Na terenie poezji rodzimej elogiów jako wiersz wolny nie przyjął się; można jednak mówić o analogiach w zakresie kompozycji, stylu i topiki, w sensie korzystania z tych samych tendencji wspólnej im poetyki okresu, sformułowanej dla elogiów już wówczas, ze względu na dziwność i nowość tak ukształtowanego gatunku.

W związku z pierwszym referatem poruszono w dyskusji sprawę kulturowej roli fraszki jako gatunku tak popularnego w staropolszczyźnie. Drugi referat wzbogacono pewnymi uzupełnieniami i reinterpretacjami.

Drugi dzień obrad rozpoczął się od referatu mgr Elżbiety S a r n o w s k i e j pt. "Teoria poezji M.K. Sarbiewskiego". Autorka rozpatrzyła - na tle tradycji teoretycznoliterackich i filozoficznych Renesansu - wybrane problemy z "Poetyki" Sarbiewskiego, dotyczące filozofii poezji, poznania i działania poetyckiego oraz jego związków z rzeczywistością, a więc przede wszystkim koncepcję boskiego natchnienia i boskiego twórczego działania, zaczerpniętą przez Sarbiewskiego z teorii renesansowych neoplatoników, lecz skomentowaną już w duchu "Poetyki" Arystotelesa. Od Arystotelesa również przejął polski teoretyk koncepcję poezji jako sztuki mimetycznej, a zarazem kreacyjnej /powołującej do egzystencji uniwersalia, a równocześnie ich poetyckie konkretyzacje/. Również język poetycki obdarzony został

przez Sarbiewskiego funkcją kreacjonistyczną: słowo jest dlań zarazem "twórcą" rzeczy i jej obrazem. Problem ostatni - alegoryczna koncepcja poezji, potraktowana jako źródło zatajonej wiedzy o świecie, znalazł się, zdaniem referentki, w pewnym konflikcie z ogłoszoną gdzie indziej przez Sarbiewskiego autonomią poezji. Ten oraz inne konflikty w poglądach polskiego teoretyka i poety są wyrazem dualizmu, cechującego przełom między dwiema epokami kultury. Lecz właśnie dzięki temu teoria Sarbiewskiego stała się nie tylko ciekawą recepcją teorii renesansowych, ale i oryginalnym wkładem do europejskiej poetyki swego czasu.

Referat dr Teresy K o s t k i e w i c z o w e j pt. "Miejsce ody w poezji oświeceniowej" został potraktowany przez autorkę jako rewizja dotychczasowych badań historycznoliterackich na temat poezji Oświecenia i próba jej omówienia w świetle metod poetyki historycznej. Autorka zreferowała przeto dyskusje teoretyczne, przebiegające na gruncie francuskim i polskim, na temat liryki oraz wykrystalizowania się w oparciu o antyczną i klasycystyczną tradycję literacką koncepcji "wysokiej ody", łączącej synkretycznie cechy różnych modeli. Jej wyznacznikami stały się: temat ważny ze względu na okoliczność i stopień abstrakcji filozoficznej, wyrażany wysokim retorycznym stylem, wypełniającym monolog między bezosobowo potraktowanym nadawcą i głównie ogólnikowo przedstawionym poetyckim adresatem. Gatunkowa ranga ody zadokumentowana jest w edycjach zbiorowych, gdzie różne wiersze liryczne umieszczane były pod tym nagłówkiem, udzielającym im racji bytu. Obok tej koncepcji wyłaniają się synchronicznie inne, różnicujące poezję liryczną, między innymi przez wprowadzenie nowych typów ody. Powstają one w drodze indywidualizacji poetyckiego podmiotu i odbiorcy przez zmniejszenie dystansu między nimi, wprowadzenie elementów życia prywatnego, rozbitcie retorycznego toku, a nawet akcenty dramatyczne czy sceptyczne. To poszerzenie skali lirycznych doznań zawdzięcza oda stanisławowska głównie poetom sentymentalistycznym.

Dyskusja w związku z tym referatem dotyczyła głównie określenia retoryczności /które w pracach dzisiejszych pojawia się w sposób dość nieokreślony/.

W związku z referatem E.Sarnowskiej poruszono sprawę dużego zróżnicowania poetyk renesansowych oraz kwestię, czy poetykę arystoteliańską można zaliczać do poetyki renesansowej, czy raczej traktować jako poetykę epoki następczej.

Posiedzenie popołudniowe podjęło problematykę poezji współczesnej. Mgr Edward B a l c e r z a n przedstawił część swej rozprawy pt. "Sztuka tłumaczenia a styl". Problem ten autor rozpatrzył na gruncie omówionej uprzednio koncepcji "stylu serii" poetyckiej, którą zilustrował poprzez interpretację szeregu utworów, posługujących się w różnym stopniu "liryką słów okaleczonych" /która swego rodzaju apogeum osiągnęła w wierszu Młodożeńca "Moskwa"/.Tę wspólną właściwość i jej funkcję autor rozpatrzył na płaszczyźnie operacji fonicznych i leksykalno-semantycznych, widząc jako wspólny wykładnik tego typu zabiegów "mowy oznak" ideologię poezji-gry, poezji ukazującej rzeczywistość i poznanie poetyckie w stanie rozbicia i niepewności. Analiza ta stała się podstawą typologii serii dzieł według trzech "paradygmatów": historycznego, synonimicznego i antonimicznego, który to schemat został sprawdzony na przykładzie serii polskich tłumaczeń pierwszego rozdziału "O b ł o k u w s p o d n i a c h" Majakowskiego /Sterna, Tuwima, Jastruna i Woroszylskiego/. Autor wyróżnił tu: 1. pozycję "zerową" - gdy użyte w przekładzie schematy nie układają się w jednolity system językowostylistyczny; 2. pozycję "redundantną"- gdy poetyce oryginału odpowiada jakiś inny, ale koherentny system rodzimy; 3. pozycję "odkrycia" nowego stylu - tj. wniesienia systemu poznanego w oryginale do "systemu systemów" rodzimego. Uwagi końcowe dotyczyły rzeczywistych i pozornych tłumaczeń, skomplikowanych relacji między stylami na terenie jednej literatury, problemu nowatorstwa i związków z tradycją czy bezpośrednim źródłem inspiracji /zacieranym lub ujawnianym/.

W referacie pt. "Odejścia i powroty /O niektórych elementach regularności w wierszu współczesnym/" dr Lucylla P s z c z o ł o w s k a zajęła się poezją najnowszą. Stwierdziwszy pewien "renesans wiersza regularnego", zwłaszcza sylabicznego, autorka prześledziła te typy poezji, w których zjawisko to służy w sposób konsekwentny i celowy swoistej wypowiedzi poetyckiej. Tak więc u Z. Bieńkowskiego regularny 13-

zgóskowiec służy jasności toku dyskursywnego wierszy filozoficznych i zróżnicowaniu partii opisowych; w utworach Grochowiaka i jego szkoły pojawiający się 11-zgóskowiec, zgodnie ze swą tradycją, wprowadza tok pozornie dialogowy, służący częstym modulacjom między postawą orzekającą a postawą pytającą-wątpiącą poety, oddając stan jakiegoś napięcia i niepokoju; oba formaty pełnią również nowe funkcje w poezji filozoficznej tzw. neoklasycystów. W konkluzji autorka stwierdziła ukonstytuowanie się w praktyce poetyckiej i w jej recepcji pewnego "superformatu" wiersza sylabicznego, obejmującego łącznie średniówkowe miary 11- i 13-zgóskowca, którego znaczenie polega na odczuciu jakiejś ogólnej sylabiczności, przy zachowaniu dwudzielności paroksytonicznych wersów i przy stałej rozpiętości drugiego półwiersza.

W dyskusji mówiono o opozycji wobec nadmiernie spopularyzowanego wiersza wolnego, wyrażającej się w omówionym nawrocie do sylabizmu, i o jego współczesnych funkcjach, różnych od form regularnych literatury dwudziestolecia międzywojennego: gdy tamte były jeszcze po prostu tradycjonalizmem i kontynuacją dawnej wersyfikacji, te stają się nowym, swoście ukształtowanym instrumentem poezji dzisiejszej.

mgr Barbara Otwinowska

8. Z WYDAWNICTW INSTYTUTU BADAŃ LITERACKICH

/por. BP, z. 26/27, s. 38-44/

Piotr Ciekliński: Potrójny z Plauta. Opracowali: Julian Krzyżanowski i Stanisław Rospond. Redaktor naukowy: Julian Lewański. Str. 375, 3 nlb. Cena zł 80,- Ossolineum. Wrocław-Warszawa-Kraków 1966. Biblioteka Pisarzy Polskich. Seria B, nr 16.

Tekst komedii Plauta pt. "Trinumus", spolszczonej pt. "Potrójny" przez Piotra Cieklińskiego /1558 - 1604/, sekretarza królewskiego, a później dworzanina Zamojskiego, i wydanej drukiem w r. 1598 w Zamościu.